

PRZYJAŻŃ I WSPÓŁPRACA JAKO ZASADA POSTĘPU NAUKOWEGO W FYKOLOGII

Friendship and cooperation as the principle of scientific progress in phycology

Jadwiga SIEMIŃSKA

Summary. These are personal reminiscences upon the scientific contacts of Slovak, Czech and Polish phycologists, and their achievements in the hard times of socialist rule after World War II.

Key words: history of phycology.

Prof. dr hab. Jadwiga Siemińska, Zakład Algologii, Instytut Botaniki im. W. Szafera, Polska Akademia Nauk, ul. Lubicz 46, 31–512 Kraków.

Planując rozwinięcie zagadnienia podanego w tytule miałam na myśli rozwój stosunków fykologicznych między narodami sąsiadującymi wzdłuż polskiej południowej granicy. Gdy mówimy „rozwój” musimy zacząć od początku.

Początek mojej pracy naukowej przypada na lata czterdzieste (czyli ponad pół wieku temu), na okres II wojny światowej. Dzięki profesorowi Zygmuntowi Grodzińskiemu, znanemu zoologowi, przyjacielowi mojego ojca, zaraz po maturze (zdanej w tajnym gimnazjum) znalazłam się w Zakładzie Ichtiobiologii i Rybactwa, który wyjątkowo był czynny, mimo zamknięcia przez nazistów w czasie okupacji nie tylko polskich szkół średnich, ale i krakowskiego Uniwersytetu Jagiellońskiego. Miałam w tym zakładzie możliwość zaznajomienia się z problematyką hydrobiologiczną i rybacką. Zaczęłam specjalizację w fykologii, ulubionej dziedzinie mojego mistrza i nauczyciela, profesora Karola Starmacha. Po wojnie, w początku lat pięćdziesiątych, w nowo kreowanej Polskiej Akademii Nauk pomagałam profesorowi Starmachowi organizować pierwszy wówczas w Polsce Zakład Algologii w łonie Instytutu Botaniki, w którym

do dzisiaj pracuję. Fykologia należała wówczas – nie tylko u nas – do tak zwanych nauk „deficytowych”; specjalistów fykologów było w Polsce zaledwie kilku, w Czechosłowacji też nie było wiele lepiej; podstawowej literatury, t.j. podręczników i kluczy do oznaczania poszczególnych grup systematycznych prokariotycznych i eukariotycznych glonów brak było w języku polskim, brak także w czeskim i słowackim. Mając na celu spowodowanie rozwoju tej dziedziny i umożliwienie specjalizacji młodym biologom, profesor Starmach wspólnie ze świetnym fykologiem czeskim, profesorem Bohuslavem Fottem, zaplanowali współpracę przy opracowywaniu flor obu krajów.

Żeby się lepiej porozumieć i poznać, należało się spotkać. Uzyskanie jednak paszportu w krajach pozostających pod presją Moskwy nie było rzeczą prostą, ani łatwą. Wobec tego postanowiono wykorzystać możliwość otrzymania przepustek granicznych dla Polaków, Czechów i Słowaków na sąsiadujące tereny Tatr. Pierwsze spotkanie robocze, jeszcze w 1956 roku, nastąpiło w Javorinie, po słowackiej stronie Tatr. Z naszej strony profesorowi Starmachowi towa-

rzyszyła Cecylia Szklarczyk i ja; u boku profesora Fotta był znany mi już z literatury desmidiolog, dr Jiří Růžička i młodzież: František Hindák, Stephan Juriš, Jiří Komárek i Pavel Javornický. Wspólnie zbierano materiały i dyskutowano o planach; tatrzańskie skalne ściany i uroczyska sprzyjały dobrej atmosferze. Potem nastąpiły dalsze kontakty, wizyty w Polsce i Czechosłowacji, obecnie na Słowacji i w Czechach. Zawiązały się też stosunki towarzyskie i przyjaźnie.

„Socjalistyczne” rządy naszych krajów niejednokrotnie utrudniały życie niepokornym naukowcom, ośmielającym się przeciwstawiać politycznym naciskom. Jurek Komárek przez wiele lat nie mógł wyjeżdżać za granicę. Podobne trudności miał bardzo długo niedawno zmarły Hanuš Ettl. Pamiętam, jak w 1957 roku młody wówczas Hanuš przyszedł o północy, w zimie, na dworzec kolejowy w Pradze, by mnie spotkać powracającą szczęśliwie do Polski z pobytu w Windermere w Anglii, z pierwszego mojego wyjazdu do „kapitalistycznego” kraju, za „żelazną kurtynę”. Przyszedł, by wytłumaczyć, że nie będzie mógł przyjechać do nas do Krakowa, jak to było w planie, bo nie dostanie paszportu ciężko naraziwszy się władzom. Na szczęście te czasy minęły bezpowrotnie.

Organizowanie międzynarodowych spotkań, głównie w Smolenicach, dzięki patronatowi Słowackiego Towarzystwa Botanicznego, a w szczególności jego Sekcji Algologicznej, oraz Słowackiej Akademii Nauk, niekiedy przy współpracy z Czechosłowacką Akademią Nauk, a raz nawet przy udziale Sekcji Fykologicznej Polskiego Towarzystwa Botanicznego (zawsze z Fero Hindákem jako *spiritus movens*), zaowocowało rozszerzeniem kontaktów naukowych na inne osoby, także innych narodowości.

Wynikiem współpracy czeskiej, słowackiej i polskiej są rozmaite publikacje, by wymienić choć niektóre: Starmach [16], Růžička [14], Lhotsky [12], Fott [5], Fott i Sokołowska [-Wojciechowska] [6], Kovačik i Komárek [11], Marvan i Hindák [13], Wołowski [17, 18], Wołowski i Hindák [19].

W tych trzech krajach podjęto opracowywanie lokalnych bibliografii fykologicznych, pisa-

nie opracowań monograficznych, oraz upowszechnianie kształcenia fykologów przez pisanie podręczników i kluczy do oznaczania gatunków glonów.

Starmach wstawił się wydawaniem (i pisanem) tomów *Flory Ślōdkowodnej Polski*, które choć w polskim języku, bo miały służyć głównie Polakom, nadal jeszcze używane są przez fykologów prawie na całym świecie. Co prawda, nasi przyjaciele mówili z przekąsem, że nie jest to „flora” (bo kompilacja, a nie opracowanie krytyczne), nie „ślōdkowodna” (bo są w niej i glony Bałtyku), i nie Polski (bo dotyczy całego świata). Trudno to dziś zrozumieć, ale w tamtych czasach, kiedy nauką rządzą politycy i urzędnicy, nie było łatwo uzyskać zgodę na publikowanie nowego wydawnictwa, czyli jak mówiono „nowego tytułu”. Starmach posłużył się więc pomysłem, że jest to botaniczna część już wychodzących tomów *Fauna Ślōdkowodna Polski*.

Nasi przyjaciele z za południowej granicy opracowywali natomiast piękne, krytyczne monografie rozmaitych grup systematycznych glonów, jak np.: Ettl [2, 3, 4], Růžička [15], Hindák [7, 8], Komárek i Fott [10], Komárek i Anagnostidis (i Anadnostidis i Komárek [1, 9]), które stanowią dziś kanony literatury światowej.

Czescy, słowaccy i polscy specjaliści mają swój udział w opublikowanych tomach serii *Suesswasserflora von Mitteleuropa*, bez których nie może się obyć żadna placówka fykologiczna, hydrobiologiczna, czy tzw. inżynierii sanitarnej, a też dydaktyczne uniwersyteckie pracownie botaniczne.

Choć obydwaj nasi mentorowie, Fott i Starmach, nie żyją, ich idea o przyjaznym kontynuowaniu współpracy nie umarła i ma wszelkie dane dalszego rozwoju. Ich sukcesem, i ich uczniów, jest silny wzrost zainteresowania fykologią, i mogę to śmiało stwierdzić – przyczynili się oni znacznie do rozwoju także światowej fykologii.

A ja, a mój w tym udział? Mój mistrz i serdeczny przyjaciel, Karol Starmach, opowiedział mi kiedyś dowcip: jest pytanie: co trzeba robić, żeby zrobić karierę? Odpowiedź: nic, tylko długo. W moim przypadku to się sprawdziło.

LITERATURA

- [1] ANAGNOSTIDIS K., KOMÁREK J. 1985, 1988, 1990. Modern approach to the classification system of cyanophytes. 1. Introduction; 3. *Oscillatoriales*; 5. *Stigonematales*. *Algol. Studies* **38/39**: 291–302; **50–53**: 327–472; **59**: 1–73.
- [2] ETTL H. 1970. Die Gattung *Chloromonas* Gobi emend. Wille. *Beih. Nova Hedwigia* **34**, ss. 283.
- [3] ETTL H. 1976. Die Gattung *Chlamydomonas* Ehrenberg. *Beih. Nova Hedwigia* **49**, ss. 1112.
- [4] ETTL H. 1979. Die Gattungen *Carteria* Diesing emend. Francé und *Provasoliella* A. R. Loeblich. *Beih. Nova Hedwigia* **60**, ss. 226.
- [5] FOTT B. 1973. Die Gattungen *Dicellula* Swir., *Didymocystis* Korsch. und ihre Beziehungen zur Gattung *Scenedesmus* Meyen. *Preslia* **45**: 1–10.
- [6] FOTT B., SOKOŁOWSKA [-WOJCIECHOWSKA] W. 1973. Zur Kenntnis epiphytischen *Tetrasporales* (Chlorophyceae). *Preslia* **45**: 97–101.
- [7] HINDÁK F. 1977, 1980, 1984, 1988, 1990. Studies in the chlorococcal algae. I–V. *Biologické Prace* **23**(4): 1–192; **26**(6): 1–196; **30**(1): 1–310; **34**(1–2): 1–264; **36**: 1–225.
- [8] HINDÁK F. 1996. Kľúč na určovanie nerozkonáfených vláknitých zelených rias (*Ulotrichineae*, *Ulotrichales*, Chlorophyceae). *Bull. Slov. Bot. Spolocn. pri SAV, Supl.* **1**: 1–77.
- [9] KOMÁREK J., ANAGNOSTIDIS K. 1986, 1989. Modern approach to the classification system of cyanophytes. 2. *Chroococcales*; 4. *Nostocales*. *Algol. Studies* **42**: 157–226; **56**: 247–345.
- [10] KOMÁREK J., FOTT B. 1983. Chlorophyceae – Gruenalgae, Ordnung: *Chlorococcales*. Die Binnengewässer, **16**, 7 Teil, 1 Haelfte, ss. 1044.
- [11] KOVAČÍK L., KOMÁREK J. 1988. *Scytonematopsis starmachii*, a new cyanophyte species from the High Tatra Mts. (Czechoslovakia). *Algol. Studies* **50–53**: 303–314.
- [12] LHOTSKÝ O. 1971. Algologische Bibliographie der Hohen Tatra. *Acta Hydrobiol.* **13**(4): 477–590.
- [13] MARVAN P., HINDÁK F. 1989. Morphologische Variabilität von *Centronella reicheltii* (Bacillariophyceae) aus der Westslowakei. *Preslia* **61**(1): 1–14.
- [14] RŮŽIČKA J. 1964. Desmidiaceen der feuchten Felsen in der Hohen Tatra. *Fragm. Flor. Geobot.* **10**(1): 103–119.
- [15] RŮŽIČKA J. 1977. Die Desmidiaceen Mitteleuropas. Band 1, 1. Lieferung. E. Schweizerbart'sche Verlagsbuchhandlung (Naeglele u. Obermiller), Stuttgart, ss. 292. Taf. 1–44.
- [16] STARMACH K. 1957. Stan badań algologicznych w Tatrach. *Kosmos, Ser. A* **2**: 141–151.
- [17] WOŁOWSKI K. 1992. Occurrence of Euglenophyta in the Třeboň Biosphere Reserve (South Bohemia). *Algol. Studies* **66**: 73–98.
- [18] WOŁOWSKI K. 1993. *Euglena ettlii* Wołoski sp. nova (Euglenophyceae). *Archiv Protistenk.* **143**: 173–176.
- [19] WOŁOWSKI K., HINDÁK F. 1996. Contribution to the knowledge of euglenophytes from western Slovakia. *Biologia (Bratislava)* **51**: 1–11.